

Samo Chalupka: Mor ho!

Mor ho!

Samo Chalupka

Digitalizátor: Martin Hlauka

Copyright © 2007 Zlatý fond denníka SME

Tento súbor podlieha licencií "Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.5 License". Viac informácií na <http://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava/>

O diele

Mor ho! - básnická skladba Sama Chalupku (1812 – 1883), uverejnená v časopise Sokol (1864), neskôr knižne súčasť Spevov (1868). Považuje sa za Chalupkovo vrcholové dielo, koncentrujúce všetky znaky jeho epiky. Zaujímavá je i jej formálna stránka, je napísaná poľským trinásťslabičným veršom.

Skladba Mor ho! čerpá z čias expanzie Rímskej ríše na územie dnešného Slovenska. Zobrazuje stretnutie družiny poslov zastupujúcich miestny ľud (sami sa nazývajú Slovänmi) s cisárom a boj, v ktorom družina podľahne presile Rimanov. Skladbu tvorí niekoľko tematicko-ideových celkov: v úvode básnik ponúka obraz krajiny, ktorej územie monumentálne vymedzuje prírodnými reáliami „*od Tatier k Dunaju*“ (symbolické vymedzenie Slovenska v poézii romantizmu), a s ním korešpondujúci obraz slovenských poslov: „*rastom sú ako jedle, pevní ako skala: zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala*“. Ich charakteristika sa prehĺbuje v obširnom monológ, ktorý sa začína pozdravom cisára a je výzvou k zachovaniu slobody a pokoja s dôrazom na hodnoty demokratizmu, mierumilovnosti a hrdosti.

Reakciou na spupnú odpoveď cisára je výzva Slovákov do boja:

„Mor ho! krikla družina slovänská odrazu/ a meč zasvietil v pästi každému víťazu:/ „Mor ho! krikla a razom na cára sa metá:/ To ti na rímsku pýchu slovänská odveta.“

Umelecky pôsobivý je aj obraz boja, zobrazený dynamickou skratkou s dôrazom na hyperbolizovaný detail. Myšlienkové poslanstvo básne je skonkrétňením ideového konfliktu typického pre podstatnú časť Chalupkovej tvorby: radšej stratiť život v boji za slobodu, ako žiť v poddanstve. Družina sa preto do bitky vrhá odhodlane aj napriek vedomiu, že boj je kvôli početnej presile vopred prehraný: „*a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom: Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom*“. Vďaka takto koncipovanej idei možno báseň čítať ako apoteózu slobody.

Mor ho! sa považuje za najlepšiu hrdinskú báseň v slovenskej literatúre. V čase svojho vzniku vďaka spôsobu zobrazenia idey slobody, ktorá „*víťazí i nad smrťou*“, podnecovala bojové odhodlanie, pričom bojový povel „*Mor ho!*“ nadobudol alarmujúcu a buditelskú funkciu.

Mor ho! (text básne)

Zleteli orly z Tatry, tiahnu na podolia,
ponad vysoké hory, ponad rovné polia;
preleteli cez Dunaj, cez tú širu vodu,
sadli tam za pomedzím slovenského rodu.

Duní Dunaj a luna za lunou sa valí:
nad ním svieti pevný hrad na vysokom bralí.
Pod tým hradom Riman—cár zastal si táborom:
belia sa rady šiatrov ďalekým priestorom.
Pokraj tábora sedí cár na zlatom stolci;
okol neho cárska stráž, tuhí to paholci;
a pred cárom družina neveliká stojí:
sú to cudzí víťazi, každý v jasnej zbroji.
Pobelavé kaderie šije im obtáča,
modré ich oči bystro v okolo si páča.
Rastom sú ako jedle, pevní ako skala,
zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala.
Krásna zem — jej končiny valný Dunaj vlačí,
a Tatra skalnou hradbou okol nej sa väží:
Tá zem, tie pyšné hory, tie žirne moravy:
to vlasť ich, to kolíska dávna synov slávy.
Slovenský rod ich poslal, zo slávneho snemu,
aby išli s pozdravom k cárovi rímskemu.
Oni čelom nebijú, do nôh neпадajú:
taká otroč neznáma slovenskému kraju,
lež božie dary nesú, chlieb a soľ, cárovi
a smelými sa jemu primlúvajú slovy:
„Národ slovenský, kňazstvo i staršina naša,
kroz nás ti, slávny cáre! svoj pozdrav prináša.
Zem tá, na ktorú kročiť mieni tvoja noha,
to je zem naša, daná Slovänom od Boha.
Pozri: tu jej končiny valný Dunaj vlačí,
tam Tatra skalnou hradbou okol nej sa väží.
A zem to požehnaná! Chvála Bohu z neba,
máme pri vernej práci voždy svoj kus chleba.
Zvyk náš je nie napadať cudzie vlasti zbojom:
Slovän na svojom seje, i žne len na svojom,
cudzie nežiada. Ale keď na naše dvere
zaklope ruka cudzia v úprimnej dôvere:
kto je, ten je; či je on zblíza, či zďaleka:
Vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká.
Pravda, bohy vydaná, káže nám Slovänom:
pána mať je nepravosť a väčšia byť pánom.
A človek nad človeka u nás nemá práva:
sväté naše heslo je: Sloboda a sláva! —
Neraz krásnu vlasť našu vrah napadol divý:
na púšť obrátili sa bujné naše nivy;
mestá ľahli popolom: a ľud náš úbohý,
bitý biedami, cudzím dostal sa pod nohy.
Bláhal už víťaz pyšný, že si bude pásti
vôľu svoju naveky po slovänskej vlasti,
a žiť z našich mozoľov: ale bláhal darmo!
Dal nám Boh zas dobrý deň, zlomili sme jarmo.
A tí, krutým železom čo nad nami vládli,
kdeže sú? — My stojíme; ale oni padli. —
Lebo — veky to svedčia — vo knihách osudu
tak stojí napísané o slovänskom ľudu:
Zem, ktorú v údel dali Slovänom nebesá,
tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. —

Nuž, povedzže nám, cáre! mocná ruka tvoja
 čože nám nesie: či meč, či vetvu pokoja?
 S mečom ak ideš: cáre! meče máme i my,
 a poznáš, že narábať dobre vieme s nimi;
 ak s pokojom: pozdrav ťa pán neba i zeme,
 lepšie, ako ťa my tu pozdraviť umieme. —
 Tieto dary božie sú priazne našej znaky;
 z ďaky ti ich dávame: ber ich aj ty z ďaky.“
 Nevzal cár božie dary, z jeho mračnej tvári
 urazená sa pýcha ľútym hnevom žiari.
 A zo stolca zlatého takovým sa heslom
 ozvali ústa jeho ku slovanským poslom:
 „Mocný pán, ktorému boh celú zem podnožil
 a osudy národov v ruku jeho vložil:
 ten pán velí: Slovänia! pozrite po svete:
 medzi národy jeho či jeden nájdete,
 ktorý by putá minul abo nezahynul,
 akže oproti Rímu prápor svoj rozvinul.
 Skloníte šije i vy. — Tie krásne roviny,
 túto zem vašich dedov dostane ľud iný.
 A spurné rody vaše pôjdu Rímu slúžiť,
 strážiť nám naše stáda, polia naše plúžiť.
 A junač vašu k mojim junákom pripojím,
 a z nej krajinám rímskym obranu pristrojím.
 A kto sa proti mojim rozkazom postaví,
 beda mu! ten sám sebe záhubu pripraví.
 Vedzte, že som pán Rímu, a Rím je pán svetu:
 To moja cárska vôľa; to vám na odvetu.“

Hriema pyšný cár, hriema zo stolca zlatého,
 lenže Sloväň nejde sa ľakať pýchy jeho.
 Hoj, rozovrela tá krv slovanská divoko,
 a junák ti cárovi pozrel okom v oko;
 a z oka ti mu božia zablysla sa strela,
 ruka sa napružila a na zbroj udrela;
 a jedným veľkým citom srdcia im zahráli;
 a jeden strašný ohlas ústa im vydali:
 „Mor ho!“ krikla družina slovanská odrazu
 a meč zasvietil v pästi každému víťazu:
 „Mor ho!“ krikla a razom na cára sa metá:
 To ti na rímsku pýchu slovanská odveta.
 No, dokáž teraz, či máš toľko sily v meči,
 koľko pýchy vo tvojej, cáre, bolo reči. —
 Ale ten nie! — zbroje sa bojí podlá duša:
 a tu ti o slobodu dobrý ľud pokúša. —
 Skočil medzi stráž svoju cár bledý od strachu:
 a zlatý jeho stolec už sa váľa v prachu;
 a mečom za ním Sloväň cestu si preráža
 a junák za junákom padá cárska stráža.

Zasurmili surmity, volajú do zbroje:
 povstal tábor, do šíkov zvíňajú sa voje;
 a voj za vojom divým útokom ta letí,
 kde boj na cára bijú tie slovanské deti.
 Husté prachu kúdoly po poli valia sa,
 zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. —
 A tá naša rodinka, tá slovanská čata,
 už vám je zôkol—vôkol od vrahov obstatá.
 Sto mečov sa každému nado hlavou blyští,
 lež Sloväň nečítava vrahov na bojišti,
 ale morí. — Hoj, mor ho! detvo môjho rodu,

kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu:
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.

Zúri boj a našina stala si dokola:
to vie, že premoc rímsku jej moc nepredolá:
lež, brat' moja, ak už len padnúť mi máš v boji,
to že mi padni, ako víťazom pristoji.

A môj Slovän ešte raz bystré hodil zraky
ponad tie šire rovne, na kraj svoj ďaleký.
Tam na tých horách sive mihajú sa vāže,
čo strežú slovenského národa čierťáže.
Svätoháj, stovekými zelený lipami,
v tajné tam lono túli bohov jeho chrámy.
A nad riekou biely dom, v ňom jeho rod milý,
a v čistom poli dedov posvätné mohyly:
dedov, ktorých niekdy ľud radievali rady,
ktorých meč divých vrahov odrážal nápady.
Ich popoly dávno už čierna zem tam kryje,
ale ich meno posiaľ v piesni ľudu žije.
A sláva zašlých vekov junáka oviala;
a duša jeho svätým ohňom splápolala,
a meč v jeho pravici strašnejšie sa zvija;
bleskom blýska na vraha, hromom ho zabíja.
Praštia zlomené raty, bité štíty zvonja
a pyšné prilby rímske do prachu sa ronja.

Hynú i naši, hynú, ale sťá víťazi!
Žiadna rana zvuk bôľu z úst im nevyrazí,
vd'áčne lejú vernú krv po osudnom poli:
oj, veď padnúť za národ — oj, veď to nebolí!

A boj pomaly tichne: strašná búrka sila
divým svojím zúrením sama sa zničila.
— A kde naši, čo bili ten Rím svetovládny,
lebo koval úmysel na Slovänstvo zradný: —
Kde naši? — Hojže, Tatro, jasných orlov matí!
Nikdy sa ti tá tvoja detva už nevráti.
Páč! Nad valným Dunajom krvavô pobrežia:
tam ti tvoji synovia povraždení ležia.
Neostal, ani kto by tú zvesť niesol bratom:
Bratia vám za česť rodu padli v boji svätom.
Lež každý na junáckej spočíva posteli,
na kope vrahov, zbitých od jeho oceli.
Už nežije, a ešte hrozí tá tvár bledá,
tá ruka zmeravená meč odjať si nedá.

A cár s okom sklopeným na bojišti stojí:
A čo? — Azda tých padlých Slovänov sa bojí? —
Nie, lež bezdušné svojich hromady tam vidí
a zo svojho víťazstva radovať sa stydí.
No zahyň, studom večným zahyň, podlá duša,
čo o slobodu dobrý ľud môj mi pokúša.
Lež večná meno toho nech ovenčí sláva,
kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva.
A ty mor ho! — hoj mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu;
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.